

Oszczędności gospodarstw domowych w Polsce w okresie kryzysu

Wstęp

Gospodarstwa domowe są analizowane z różnych perspektyw, na gruncie różnych dyscyplin, np. ekonomii, marketingu czy socjologii. W niniejszym opracowaniu zostanie przedstawiona finansowa strona ich funkcjonowania, ograniczona do oszczędności. W obliczu braku stabilności na rynkach finansowych poszukuje się filarów, które pozwolą na zachowanie równowagi. Jednym z nich wydają się być oszczędności. Oszczędności gospodarstw domowych mają służyć nie tylko pojedynczym użytkownikom, ale także całemu społeczeństwu i gospodarce. Wobec powyższych ustaleń celem opracowania jest przedstawienie teoretycznego aspektu oszczędności gospodarstw domowych oraz zbadanie – przez syntetyczną charakterystykę kształtowania się ich poziomu – w jakim stopniu teoria jest wykorzystywana w praktyce. Pamiętając o tym, że badane podmioty nie działają w izolacji, należy podkreślić, że niepewność związana z kryzysem finansowym bardziej skłania do akumulacji oszczędności niż ich redystrybucji. W opracowaniu wykorzystano analizę źródeł literaturowych oraz źródeł statystycznych pochodzących z GUS, a także z NBP. Ze względu na ograniczony rozmiar opracowania nie uwzględniono w treści zależności między wielkością oszczędności a ich strukturą rodzajową, stanowiącej zagadnienie badawcze ujęte na przykład w *Diagnozie Społecznej* czy raporcie *Rozwój Systemu Finansowego*, opracowanym przez NBP.

1. Teoretyczny aspekt oszczędności i inwestycji gospodarstw domowych

Wyjaśniając sens pojęcia gospodarstwo domowe, można przywołać definicję zawartą w *Słowniku języka polskiego*, w którym termin ten opisano jako „zespół osób razem mieszkających, wspólnie się utrzymujących i podejmujących decyzje finansowe” [Dubisz (red.), 2008, s. 1054.]. W statystyce wyróżnia się gospodarstwa domowe jednoosobowe i wieloosobo-

---

* Dr hab., prof. UŁ, Instytut Finansów, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki, dorota.czechowska@uni.lodz.pl, ul. Rewolucji 1905 r. nr 39, 90-214 Łódź

we. W pierwszym przypadku są to osoby utrzymujące się samodzielnie, tzn. niełącznie swoich dochodów z innymi osobami, bez względu na to, czy mieszkają same, czy też z innymi osobami, w drugim przypadku jest to „zespół osób mieszkających razem i wspólnie utrzymujących się” [*Budżety gospodarstw...*, 2012, s. 16]. Definicje gospodarstw domowych można odnaleźć w literaturze przedmiotu [Flejterski, 2007, s. 93; Rytelewska (red.), 2005, s. 21.]. Pomimo ważnej roli odgrywanej przez gospodarstwo domowe w życiu społeczeństw nawiązywano do niego jedynie wtedy, gdy występowało jako partner innych uczestników rynku [Harasim, 2005, s. 7-8; Bywalec, 2009, s. 18].

Funkcje, potrzeby i specyfika gospodarstw domowych determinują ich podział. Według metodologii EBC sektor gospodarstw domowych podzielono na podsektory, wśród których znajdują się: osoby prywatne – osoby fizyczne, nieprowadzące działalności gospodarczej, niebędące przedsiębiorcami indywidualnymi lub rolnikami indywidualnymi [„Biuletyn...”, 2010, s. 88.]. W statystykach finansowych kategoria gospodarstwa domowe występuje w podziale na¹: osoby prywatne, przedsiębiorców indywidualnych, rolników indywidualnych. Natomiast w badaniach budżetów gospodarstw domowych klasyfikuje się gospodarstwa domowe według pięciu grup społeczno-ekonomicznych: gospodarstw pracowników, gospodarstw rolników, gospodarstw pracujących na własny rachunek, gospodarstw emerytów i rencistów, gospodarstw utrzymujące się z niezarobkowych źródeł, np. zasiłków dla bezrobotnych, świadczeń udzielonych w ramach pomocy społecznej [*Budżety gospodarstw...*, 2012, s. 12-13].

Korzystając z dorobku teorii ekonomii, można zauważyć, że gospodarstwa domowe występują w sferze konsumpcji oraz w sferze wymiany [Bywalec, 2009, s. 18.] Finanse gospodarstw domowych dotyczą aktywności w czterech powiązanych obszarach, oprócz konsumpcji również: źródeł finansowania, zarządzania ryzykiem oraz oszczędności i inwestycji (czyli podejmowania decyzji dotyczących określenia części przeznaczanej na oszczędności i decyzji o tym, gdzie zaoszczędzone środki zainwestować, na jaki czas i w jakiej formie) [Bogacka-Kisiel (red.), 2012, s. 10].

Ze względu na cel niniejszego opracowania wydaje się zasadne przedstawienie definicji oszczędności, które powszechnie utożsamiane są z częścią niewykorzystanych środków, nieprzeznaczonych na bieżące wy-

¹ Instrukcja wypełniania formularzy sprawozdawczych dla potrzeb EBC [www.nbp.pl..., dostęp dnia 27.08.2012].

datki, ale na realizację celów w przyszłości. Oszczędności są wynikiem procesu oszczędzania. Mogą być pojmowane w węższym oraz w szerszym ujęciu i dotyczyć nie tylko gospodarstw domowych, ale także innych podmiotów gospodarujących. Zakres oszczędności może być także zróżnicowany i odnosić się do wszystkich aktywów albo wyłącznie do aktywów finansowych [Bogacka-Kisiel (red.), 2012, s. 119.] (zob. tab. 1).

Tablica 1. Przykładowe definicje oszczędności

autor	treść definicji
J. Harasim	Wszelkie aktywa (finansowe i niefinansowe) lub wyłącznie finansowe, niewykorzystywane w celu zaspokojenia bieżących potrzeb.
D. Korenik	Część dochodu, nieprzeznaczona do spożycia, przechowywana w gotówce, instrumentach finansowych i zasobach rzeczowych.
G. Rytelewska	Gromadzone z osobistych dochodów; jako zasób odgrywają kluczową rolę w funkcjonowaniu gospodarki.
<i>Słownik finansów i bankowości</i>	Środki pieniężne odłożone przez osoby fizyczne na określony cel lub w celu zabezpieczenia dochodu w przyszłości, często na emeryturze.
J. Black, <i>Słownik ekonomii</i>	Nadwyżka dochodów nad konsumpcją.
J. M. Keynes	Różnica między dochodem a wydatkami na konsumpcję.
J. Głuchowski	Rezultat odroczonej konsumpcji.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [Kieźel (red.), 2004, s. 141; *Słownik finansów i bankowości*, 2008, s. 272; Keynes, 1956, s. 124-146; Black, 2008, s. 298; Bogacka-Kisiel (red.), 2012, s. 119; Harasim (red.), 2010, s. 18; Korenik, 2003, s. 25; Rytelewska, 2006, s. 756].

Oszczędności stanowią odłożoną w czasie konsumpcję w celu maksymalizowania funkcji użyteczności. Bardzo ważne dla wyborów konsumentów są preferencje dotyczące bieżących potrzeb oraz stosunek konsumentów do teraźniejszości i przyszłości. W ramach różnych teorii ekonomicznych identyfikowano wspólne dla konsumentów czynniki, mające wpływ na podział dochodów przeznaczonych na konsumpcję obecną i przyszłą. Do podstaw tych teorii zalicza się prace Fishera oraz Keynesa [Bańbuła, 2006, s. 7-13]. Fisher [1930] odrzucił założenie o pro-

porcjonalności konsumpcji i dochodu i uznał, że sam dochód bieżący nie wyjaśnia stopy oszczędności. Głównym punktem teorii Keynesa [1938] była konsumpcja uzależniona od łącznego dochodu oraz motywy oszczędzania. Pod koniec lat 40. XX w. pojawiła się teoria względnego dochodu autorstwa Duesenberry'ego [1949], występująca pod nazwą efekt rygla, zakładająca, że gospodarstwa domowe starają się dorównać konsumpcji innych gospodarstw zgodnie z zasadą naśladownictwa. Oprócz wyżej wymienionych teorii występuje także Hipoteza Cyklu Życia (HCŻ) oraz Hipoteza Permanentnego Dochodu (HPD), określane jako modele cyklu życia. Autorzy HCŻ, Modigliani i Brunenberg [1954], założyli, że racjonalne podmioty dążą do wyrównywania konsumpcji w czasie życia, np. będąc na emeryturze, konsumują zgromadzone oszczędności. Zgodnie z HPD czynnikiem mającym kluczowe znaczenie i wpływ na stopę oszczędności są preferencje wobec obecnej i przyszłej konsumpcji.

W literaturze przedmiotu podnoszony jest wątek dotyczący rozróżniania oszczędzania i inwestowania. W praktyce oba pojęcia są używane zamiennie. W teorii natomiast jednym z elementów różniących powyższe obszary decyzyjne jest stosunek do ryzyka. Oszczędzanie łączy się z potrzebą bezpieczeństwa i ochroną wartości posiadanych zasobów. Natomiast inwestowanie charakteryzuje aktywność inwestorów, skłonność do ryzyka i chęć powiększenia posiadanego kapitału [Harasim (red.), 2010, s. 14-15.]. Na decyzje dotyczące oszczędności i inwestycji wpływają różnego rodzaju czynniki, np. zamożność gospodarstwa domowego (wielkość, struktura majątku, bieżące i spodziewane dochody), wielkość gospodarstwa domowego i jego struktura (liczba członków, charakter łączących więzi, poziom aktywności zawodowej) [Bogacka-Kisiel (red.), 2012, s. 11; Bywalec, 2009, s. 19].

Oszczędności gospodarstw domowych są analizowane w kontekście realizacji potrzeb uzależnionych od funduszy nabywczych i dochodów. Na fundusze nabywcze składają się dochody będące częścią przychodów. Dochody rozporządzalne stanowi suma bieżących dochodów gospodarstwa domowego z poszczególnych źródeł pomniejszona o zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych płacone przez płatnika w imieniu podatnika, o podatki od dochodów z własności, podatki płacone przez osoby pracujące na własny rachunek oraz składki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne. W skład dochodu rozporzadzalnego wchodzi dochody pieniężne i niepieniężne oraz towary i usługi otrzymane nieodpłatnie. Natomiast dochód do dyspozycji to dochód rozporzadzalny pomniejszo-

ny o pozostałe wydatki, np. opłaty celne, przekazane dary, kaucje i inne rodzaje wydatków [Budżety gospodarstw..., 2012, s. 17]. Dochody do dyspozycji zostają rozdysponowane przez gospodarstwa domowe na bieżącą konsumpcję (która może być zasilana także przez dochody zwrotne takie jak: kredyty czy pożyczki) oraz oszczędności, stanowiące także przez rezerwy na bieżące płatności, np. wydatki na czynsz, opłaty, raty kredytów [Bogacka-Kisiel (red.), 2012, s. 21].

Oszczędności rozumiane jako zasób, konsumpcja odłożona w czasie, mają określone konsekwencje. Stanowią źródło akumulacji kapitału z możliwością przekształcenia w inwestycje w sposób pośredni, ponieważ dzięki systemowi finansowemu zasilają przedsiębiorstwa i mogą wpływać na wzrost gospodarczy. Wzrost oszczędności uniezależnia od kapitału zagranicznego. Ponadto rosnący poziom oszczędności wpływa pozytywnie na międzypokoleniową solidarność i zapewnienie stabilnego poziomu konsumpcji na różnych etapach życia [Rytelewska, 2006, s. 756]. W ekonomii występuje wiele teorii związanych z oszczędzaniem dotyczących celów, motywów oraz zależności między cechami społeczno-demograficznymi a dochodami gospodarstw domowych i ich potrzebami finansowymi, począwszy od teorii racjonalnych przesłanek zachowań ludzkich Keynesa, który określił motyw oszczędzania, przez Modiglianiego i Brumberga, autorów teorii cyklu życia uwzględniającej różne etapy i ich powiązanie z wypracowanymi dochodami i oszczędnościami, skończywszy na przykład na behawioralnej wersji hipotezy cyklu życia [Bogacka-Kisiel (red.), 2012, s. 119-128; Kieźel (red.), s. 142-152; Bańbuła, 2006].

2. Oszczędności gospodarstw domowych w Polsce, ujęcie empiryczne

Powiązanie oszczędności z dochodami ukazuje funkcja oszczędności odzwierciedlająca zależność między całkowitymi oszczędnościami a dochodem rozporządzalnym, którego wielkość jest ustalona po opłaceniu podatku dochodowego. Uzyskanie wielkości oszczędności następuje po odjęciu od danego poziomu dochodu rozporządzalnego całkowitych wydatków konsumpcyjnych. Źródło informacji o oszczędnościach gospodarstw domowych w Polsce stanowią opracowania GUS. Na podstawie zebranych przez GUS danych można zidentyfikować przeciętny poziom oszczędności w kontekście statusu społeczno-zawodowego, który wpływa na zróżnicowanie poziomu dochodów. Poziom oszczędności gospo-

darstw domowych zależy od różnych czynników, takich jak: tendencje w strefie euro, sytuacja ekonomiczno-gospodarcza kraju, aktywność gospodarcza, perspektywy wzrostu, poziom bezrobocia czy inflacja (zob. tab. 2 i 3).

Tablica 2. Poziom przeciętnych dochodów rozporządzalnych i wydatków na osobę w gospodarstwie domowym oraz udział oszczędności w dochodach w latach 2003–2011

wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
dochód rozporządzalny (w zł)	712,0	735,4	761,5	834,7	928,9	1045,5	1114,5	1192,8	1227,0
dynamika wzrostu r/r	–	1,03	1,04	1,10	1,11	1,13	1,07	1,07	1,03
wydatki (w zł)	677,8	694,8	690,3	744,8	810,0	904,3	956,7	991,4	1015,1
dynamika wzrostu r/r	–	1,03	0,99	1,08	1,09	1,12	1,06	1,04	1,02
oszczędności (w zł)	34,2	40,6	71,2	89,9	118,9	141,2	157,8	201,4	211,9
dynamika wzrostu r/r	–	1,19	1,75	1,26	1,32	1,19	1,12	1,28	1,05
udział oszczędności w dochodzie (w%)	4,80	5,52	9,35	10,77	12,80	13,51	14,16	16,88	17,27

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [Budżety gospodarstw..., 2012].

Analizując informacje zawarte w tablicy 2, można zauważyć w badanym okresie 2003–2011 nominalny wzrost przeciętnych miesięcznych dochodów rozporządzalnych oraz wydatków przypadających na osobę w gospodarstwie domowym (jedynie w 2005 r. nastąpił spadek poziomu wydatków wobec roku poprzedniego). Temu wzrostowi w gospodarstwach domowych odpowiadał również wzrost przeciętnego miesięcznego poziomu oszczędności z poziomu 34 zł w 2003 r. do 211 zł w 2011 r. Zmiany poziomu dochodów rozporządzalnych i wydatków miały ten sam kierunek i kształtowały się na bardzo podobnym poziomie. Poziom dochodów rozporządzalnych przewyższał poziom wydatków przerna-

czonych na bieżącą konsumpcję, co oznacza, że gospodarstwa domowe nie musiały redukować oszczędności i zaciągać kredytów po to, aby utrzymać poziom życia. Udział oszczędności w przeciętnych miesięcznych dochodach powiększał się i wynosił od 4,8% w 2003 r. do 17,3% w 2011 r.

Tablica 3. Przeciętny poziom dochodów, wydatków i oszczędności w gospodarstwach domowych wg statusu społeczno-zawodowego (w 2009–2011)

wyszczególnienie	ogółem	gospodarstwa domowe – w tym					
		pracowników	rolników	pracujących na własny rach.	emerytów (E) i rencistów (R)		
					razem	E	R
przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny w gospodarstwach domowych							
na gospodarstwo domowe (w zł)							
2009	3132,91	3774,93	3808,88	4718,25	2104,09	2238,87	1604,02
2010	3375,33	4006,43	4443,02	4982,18	2222,68	2356,29	1704,11
2011	3471,6	4157,13	4178,28	5057,57	2328,8	2476,95	1756,08
na osobę w gospodarstwie domowym (w zł)							
2009	1114,49	1123,3	884,01	1396,47	1116,3	1180,65	870,55
2010	1192,82	1199,22	1024,53	1468,38	1180,82	1244,77	925,63
2011	1226,95	1243,84	983,88	1497,43	1233,08	1297,96	968,98
przeciętne miesięczne wydatki w gospodarstwach domowych							
na gospodarstwo domowe (w zł)							
2009	2706,47	3164,07	3067,77	4081,74	1995,51	1983,27	1546,36
2010	2805,48	3270,87	3283,92	4095	1960,36	2054,65	1594,39
2011	2872,24	3362,42	3126,68	4125,66	2039,94	2146,71	1627,19
na osobę w gospodarstwie domowym (w zł)							
2009	956,68	941,53	712	1208,08	1002,98	1045,56	839,26
2010	991,44	979,05	757,25	1206,91	1041,46	1085,42	866,03
2011	1015,12	1006,05	736,25	1221,52	1080,14	1124,91	897,86

wyszczególnienie	ogółem	gospodarstwa domowe – w tym					
		pracowników	rolników	pracujących na własny rach.	emerytów (E) i rencistów (R)		
					razem	E	R
przeciętne miesięczne oszczędności w gospodarstwach domowych							
na gospodarstwo domowe (w zł)							
2009	426,44	610,86	741,11	636,51	108,58	255,6	57,66
2010	569,85	735,56	1159,1	887,18	262,32	301,64	109,72
2011	599,36	794,71	1051,6	931,91	288,86	330,24	128,89
na osobę w gospodarstwie domowym (w zł)							
2009	157,81	181,77	172,01	188,39	113,32	135,09	31,29
2010	201,38	220,17	267,28	261,47	139,36	159,35	59,6
2011	211,83	237,79	247,63	275,91	152,94	173,05	71,12
udział oszczędności w dochodzie (w %)							
na gospodarstwo domowe							
2009	13,61	16,18	19,46	13,49	5,16	11,42	3,59
2010	16,88	18,36	26,09	17,81	11,80	12,80	6,44
2011	17,26	19,12	25,17	18,43	12,40	13,33	7,34
na osobę w gospodarstwie domowym							
2009	14,16	16,18	19,46	13,49	10,15	11,44	3,59
2010	16,88	18,36	26,09	17,81	11,80	12,80	6,44
2011	17,26	19,12	25,17	18,43	12,40	13,33	7,34

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [Rocznik Statystyczny..., 2011; Rocznik Statystyczny..., 2012].

Ilustrację przeciętnych miesięcznych poziomów oszczędności przypadających na gospodarstwo domowe i osobę w gospodarstwie w powiązaniu z dochodami rozporządzalnymi i wydatkami prezentuje tablica 3. Wśród gospodarstw domowych najwyższy poziom dochodów rozporządzalnych przypadający na gospodarstwo domowe i osobę osiągnęły gospodarstwa pracujących na własny rachunek. Również tę grupę gospodarstw domowych charakteryzował najwyższy w badanym okresie 2009–2011 poziom wydatków. Najniższy poziom zarówno dochodów, jak

i wydatków odnotowano w gospodarstwach domowych rencistów. Natomiast poziom dochodów i wydatków gospodarstw domowych emerytów przypadający na osobę był wyższy niż gospodarstw domowych pracowników, co wynikało zapewne z różnicy dotyczącej liczby osób w tych gospodarstwach.

Analizując poziom przeciętnych miesięcznych oszczędności, można zauważyć, że w latach 2009–2011 najwyższy ich poziom na gospodarstwo domowe uzyskiwali rolnicy, natomiast w przeliczeniu na osobę w gospodarstwie – pracujący na własny rachunek (poza 2010 r., w którym pozycja dominująca należała do gospodarstw domowych rolników). Najniższy poziom oszczędności wykazywały gospodarstwa domowe rencistów. Wśród gospodarstw domowych, które zaoszczędziły największą część swoich dochodów, znajdowali się rolnicy oszczędzający od 19,46% w 2009 r. do 26% w 2010 r., co można tłumaczyć wykorzystaniem przez tę grupę środków unijnych. Gospodarstwa domowe pracujących na własny rachunek oszczędzały mniejszą część swoich dochodów prawdopodobnie z powodu przeznaczenia części tych środków na środki trwałe i inwestycje we własne przedsiębiorstwa.

Informacje dotyczące poziomu oszczędności gospodarstw domowych w ujęciu rachunków narodowych zawiera także stopa oszczędności mierzona jako relacja oszczędności brutto do dochodów do dyspozycji brutto. Oszczędności brutto to pozycja bilansująca w rachunku wykorzystania dochodów. Stanowią one część dochodów do dyspozycji brutto przeznaczonych na akumulację, tj. nakłady na środki trwałe, przyrost rzeczowych środków obrotowych, transfery kapitałowe, wierzytelności lub zadłużenie netto oraz rezerwy funduszy emerytalnych (zob. tab. 4 i 5). Oszczędności sektora gospodarstw domowych składają się z dwóch zasadniczych elementów. Jednym z nich jest akumulacja i jej główny składnik mający postać rzeczową, tj. nakładów brutto na środki trwałe, w tym przypadku przede wszystkim wartość środków przeznaczonych na inwestycje, głównie budownictwo mieszkaniowe. Drugi składnik to oszczędności finansowe, saldo aktywów i zobowiązań finansowych. Jeżeli wartość oszczędności finansowych (wierzytelności netto) jest dodatnia, oznacza to, że sektor gospodarstw domowych dysponuje na bieżąco środkami wystarczającymi na finansowanie własnych nakładów inwestycyjnych i posiada także nadwyżki środków, które pozwalają finansować inne sektory. Ujemna wartość oszczędności finansowych – zadłużenie netto oznacza niedobór własnych środków i konieczność zadłużenia w innych sektorach [Rocznik..., 2012; Sytuacja finansowa..., 2012]. Z informacji zawartych

w tablicy 4 wynika występowanie spadku poziomu oszczędności brutto w okresie 2009–2011. W badanym okresie 2000–2005 utrzymywała się tendencja spadku stopy oszczędności. Znaczny spadek stopy oszczędzania w 2011 r. wynikał z ujemnej korekty z tytułu zmiany udziałów netto gospodarstw domowych w rezerwach funduszy emerytalnych (FE), które stanowią istotną część oszczędności gospodarstw domowych, co było konsekwencją giełdowej wyceny aktywów finansowych trzymanyh w rezerwach ubezpieczeniowych i zmiany w systemie emerytalnym, polegającej na ograniczeniu składki przekazywanej przez ZUS do OFE [Sytuacja finansowa..., 2012].

Tablica 4. Rachunek wykorzystywania nominalnych dochodów w sektorze gospodarstw domowych w Polsce (w mld zł)

transakcje	2000	2005	2009	2010	2011
1. dochody do dyspozycji brutto	527,3	644,8	847,5	889,4	934,4
dynamika r/r	–	1,22	1,31	1,05	1,05
2. korekta z tytułu zmiany udziałów netto gd w rezerwach funduszy emerytalnych	6,9	23,7	38,8	41,2	3,4
3. ogółem przychody (1 + 2)	534,1	668,4	886,2	930,6	937,8
4. spożycie indywidualne (z dochodów osobistych)	469,8	614,3	809,7	857,0	920,5
5. oszczędności brutto (3 – 4)	64,6	54,1	76,5	73,6	17,3
dynamika r/r	–	0,84	1,41	0,96	0,23
stopa oszczędzania (w %)	12,3	8,4	9,0	8,3	1,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [Rocznik Statystyczny..., 2011; Rocznik Statystyczny..., 2012].

Analizując poziom oszczędności gospodarstw domowych w Polsce, można porównać je z oszczędnościami w innych krajach. Stopy oszczędzania są zróżnicowane w zależności od kraju, a ich poziom zmienia się

w czasie. Na podstawie informacji zawartych w tablicy 5 można zauważyć, że w Polsce relacja oszczędności brutto do dochodu do dyspozycji brutto była stosunkowo wysoka w porównaniu z innymi krajami europejskimi. Niektóre społeczności, m.in. Niemcy czy Szwedzi, tradycyjnie przywiązują dużą wagę do przesuwania konsumpcji w czasie i gromadzenia dóbr dla następnych pokoleń [www.finanse.egospodarka.pl..., dostęp dnia 15.02.2013]. Poziom stopy oszczędzania w Polsce w 2000 r. był wyższy od poziomu średniego, w 2005 r. i 2010 r. kształtował się nieco poniżej, natomiast w 2008 r. był o wiele niższy. Relacje oszczędności do dochodu do dyspozycji były najwyższe w takich krajach jak: Austria, Belgia, Francja, Niemcy, Słowenia i Szwajcaria. Te kraje zazwyczaj charakteryzował stabilny w czasie poziom stopy oszczędności. Można także wskazać na kraje, w których ten poziom był zmienny, np. Polska, Hiszpania, Szwecja, oraz takie kraje, w których gospodarstwa domowe więcej wydawały, niż zarabiał, np. Estonia w 2005 r., Łotwa w 2000 r. czy Litwa w 2008 r. (zob. tab. 5).

Tablica 5. Relacja oszczędności brutto w sektorze gospodarstw domowych do dochodu do dyspozycji brutto

kraje	2000	2005	2008	2009	2010	kraje	2000	2005	2008	2009	2010
Austria	14,1	14,5	16,3	15,7	13,5	Niemcy	15,1	16,3	17,4	17,1	17,1
Belgia	16,8	15,1	16,8	18,4	16,2	Norwegia	9,2	14,5	9,2	12,4	12,4
Dania	4,3	3,7	5,0	7,7	–	<i>Polska</i>	12,2	8,4	2,1	9,0	8,3
Cypr	10,8	10,0	4,9	11,4	11,6	Portugalia	10,6	10,0	7,1	10,9	9,8
Estonia	–	–4,1	3,4	11,6	9,6	Czechy	11,0	6,6	6,1	7,8	11,3
Finlandia	8,1	8,5	8,1	11,9	11,3	Słowacja	11,0	6,6	6,1	7,8	11,3
Francja	14,1	14,4	15,3	16,2	15,6	Słowenia	14,6	17,1	15,2	15,0	15,7
Hiszpania	11,1	11,3	13,4	18,1	–	Szwajcaria	16,9	15,4	16,2	17,1	–
Irlandia	–	9,6	11,1	14,7	13,4	Szwecja	6,9	8,3	14,0	15,6	13,4
Litwa	6,1	1,0	–3,3	7,1	7,9	Węgry	11,5	11,3	8,0	9,9	8,2
Luksemburg	–	–	12,1	13,6	–	Wielka Brytania	4,7	4,0	2,0	6,0	–
Łotwa	–3,9	0,8	4,9	10,3	4,2	Włochy	14,2	15,8	14,6	13,4	12,1
Holandia	12,1	12,3	12,2	13,0	10,9	Ogółem	10,5	9,6	9,5	12,4	10,6

Źródło: [Rocznik Statystyki..., 2012].

Zakończenie

W opracowaniu zrealizowano założony cel przez ukazanie teoretycznego aspektu oszczędności gospodarstw domowych i przedstawienie tendencji ich kształtowania się w praktyce. Na podstawie zebranych informacji można zauważyć, że w latach 2003–2011 rośnie (w ujęciu nominalnym) poziom przeciętnych miesięcznych dochodów rozporządzalnych i wydatków przypadających na osobę w gospodarstwach domowych. Tendencja rosnąca jest także charakterystyczna dla poziomu przeciętnych miesięcznych oszczędności na osobę w gospodarstwach domowych. W latach 2003–2011 powiększa się udział oszczędności w dochodzie rozporządzalnym z poziomu 5,9% w 2002 r. do 17,27% w 2011 r. Na zróżnicowanie zachowań oszczędnościowych wpływa przynależność do grupy społeczno-zawodowej. Rodzaj wykonywanej pracy oraz powiązana z nim wysokość uzyskiwanego wynagrodzenia decydują o możliwościach wygospodarowania wolnych środków. Na podstawie zgromadzonych informacji można stwierdzić, że w latach 2009–2011, czyli w okresie charakteryzującym się brakiem stabilności na rynkach finansowych, widoczny był wzrost przeciętnego miesięcznego poziomu oszczędności we wszystkich analizowanych rodzajach gospodarstw domowych (poza gospodarstwami rolników w 2011 r., w którym zaobserwowano ich spadek). Powyższe dane pozwalają przypuszczać, że tendencja wzrostu poziomu oszczędności gospodarstw domowych wynikała z niepewności co do koniunktury w gospodarce, obawy przed konsekwencjami kryzysu na rynkach finansowych, sceptycznego odniesienia do państwowego systemu ubezpieczeń społecznych czy chęci odłożenia dodatkowych środków na emeryturę. Powyższy wzrost poziomu oszczędności w tym okresie był także spowodowany niższym tempem wzrostu wydatków wobec dochodów rozporządzalnych, co pozwalało gospodarstwom domowym przeznaczać na oszczędności większą część tego dochodu.

W ujęciu rachunków narodowych poziom oszczędności brutto gospodarstw domowych rósł w niższym tempie od dochodów do dyspozycji brutto i od przeciętnych miesięcznych dochodów na osobę. Stopa oszczędzania brutto wykazywała tendencję malejącą. Na podstawie powyższej analizy nie można jednoznacznie stwierdzić tendencji wzrostu poziomu oszczędności i stopy oszczędzania w latach 2009–2011 i powiązać go z chęcią zabezpieczenia się przed niepewnością spowodowaną kryzysem. Zatem ocena sytuacji jest uzależniona od przyjętej perspektywy: rachunków pojedynczego gospodarstwa domowego i jego uczestników lub ra-

chunków narodowych. W zakończeniu należy również stwierdzić, że dla podejmujących badania nad oszczędnościami gospodarstw domowych w przyszłości interesujące byłoby włączenie do rozważań determinant skłonności do oszczędzania, analizy poszczególnych form oszczędzania, ochrony przed ryzykiem czy wreszcie zaufania klientów do systemu finansowego.

Literatura

1. Bańbuła P. (2006), *Oszczędności i wybór międzyokresowy – podejście behawioralne*, „Materiały i Studia”, nr 208.
2. „Biuletyn Informacyjny NBP” (2010), nr 10.
3. Black J., *Słownik ekonomii* (2008), tłum. E. Freyberg, M. Mokrogulski, E. Nojszewska, M. Próchniak, M. Znoykowicz-Wierzbicka, PWN, Warszawa.
4. Bogacka-Kisiel E. (red.) (2012), *Finanse osobiste, zachowania – produkty – strategię*, PWN, Warszawa.
5. *Budżety gospodarstw domowych w 2011 r.* (2012), GUS, Warszawa.
6. Bywalec C. (2009), *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*, PWN, Warszawa.
7. Duesenberry J. (1949), *Income, Saving and the Theory of Consumer Behavior*, Harvard University Press, Cambridge.
8. Fischer I. (1930), *The Theory of Interest*, Macmillan, London.
9. Flejterski S. (2007), *Metodologia finansów. Podręcznik akademicki*, PWN, Warszawa.
10. Friedman M. (1957), *A Theory of Consumption Function*, Princeton University Press, Princeton.
11. Harasim J. (red.), (2010), *Oszczędzanie i inwestowanie w teorii i praktyce*, PTE, Katowice.
12. Harasim J. (2005), *Bankowość detaliczna w Polsce*, CeDeWu, Warszawa.
13. Instrukcja wypełniania formularzy sprawozdawczych dla potrzeb EBC, www.nbp.pl/statystyka/sprawozdawczosc/form/n_instrukcja_stany.pdf. wersja z 11.07.2011, dostęp dnia 27.08.2012.
14. Keynes J.M. (1956), *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*, PWN, Warszawa.
15. Kieźel E. (red.) (2004), *Zachowania konsumentów – determinanty, racjonalność*, Akademia Ekonomiczna im. K. Adamieckiego, Katowice.
16. Korenik D. (2003), *Oszczędzanie indywidualne w Polsce*, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Wrocław.

17. Modigliani F., Brumberg R. (1954), *Utility Analysis and the Consumption Function: An Interpretation of the Cross-Section Data*, [w:] *Post-Keynesian Economics*, ed. K. Kurihara, Rutgers University Press, New Brunswick, s. 388-436.
18. *Rocznik Statystyczny RP 2011* (2011), GUS, Warszawa.
19. *Rocznik Statystyczny RP 2012* (2012), GUS, Warszawa.
20. *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2012* (2012), GUS, Warszawa.
21. Rytelewska G. (red.) (2005), *Bankowość detaliczna. Potrzeby, szanse i zagrożenia*, PWE, Warszawa.
22. Rytelewska G. (2006), *Gospodarstwo domowe*, [w:] *System finansowy w Polsce*, red. B. Pietrzak, Z. Polański, B. Woźniak, PWN, Warszawa.
23. *Słownik finansów i bankowości* (2008), red. J. Smullen, N. Hand, tłum. J. Królak-Wewińska, T. Łamacz, PWN, Warszawa.
24. *Sytuacja finansowa sektora gospodarstw domowych w III kwartale 2011 r.* (2012), NBP, Warszawa.
25. *Uniwersalny słownik języka polskiego* (2008), red. S. Dubisz, PWN, Warszawa.
26. www.finance.egospodarka.pl/80038,Oszczednosci-Polakow-wieksze-w-kryzysie,1,48,1.html, dostęp dnia 15.02.2013.

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie teoretycznego aspektu oszczędności gospodarstw domowych oraz zbadanie, w jakim stopniu teoria jest wykorzystywana w praktyce poprzez syntetyczną charakterystykę kształtowania się ich poziomu. Pamiętając o tym, że badane podmioty nie działają w izolacji, należy podkreślić, że niepewność związana z kryzysem finansowym bardziej skłania do akumulacji oszczędności niż ich redystrybucji. Opracowanie obejmuje dwie części. Punktem wyjścia do dalszych rozważań jest zdefiniowanie pojęcia gospodarstwa domowego, oszczędności i inwestycji gospodarstw domowych. Następnie autorka podejmuje próbę prezentacji poziomu oszczędności gospodarstw domowych na podstawie informacji zawartych w rocznikach statystycznych GUS.

Słowa kluczowe

gospodarstwo domowe, oszczędzanie, stopa oszczędzania

Household savings in Poland during crisis (Summary)

The main purpose of this article is to show the theoretical and practical aspects of household savings. Household savings are important because of macroeconomic and microeconomic perspective. The aim of the work is to prove that

the crisis on the financial markets and connected with it uncertainty have not caused a fall in the level of household savings. The article is divided into two parts. The starting point for further consideration is the definition of a household, its savings and investments. Next, the author attempts to discuss the level of household savings on the basis of information contained in Statistical Yearbooks GUS.

Keywords

household, savings, rate of savings

